

nieuws- en informatieblad

2018 - 1 / maart

BELANGRIJKE DATA

- Zaterdag 24 maart: ALV en lezing Georg Sturm in Zwolle.
- Zaterdag 21 april: bezoek aan Roosendaal.

IN DIT NUMMER

- Van het bestuur (pag. 2).
- Fotoimpressie (1) Amersfoort 27-01-2018 (pag. 2).
- Evenementen (1): ALV en lezing door Jan Jaap Heij in Zwolle op 24 maart 2018 (pag. 3).
- Evenementen (2): bezoek aan Roosendaal op 21 april 2018 (pag. 5).
- Fotoimpressie (2) Amersfoort 27-01-2018 (pag. 8).
- Verslag van de jury voor de VVNK-scriptieprijs 2017 (pag. 9).
- Boekbespreking (1): De schilders van Drenthe (pag. 16).
- Boekbespreking (2): Drie interieurboeken (pag. 18).
- 100 jaar De Stijl: Activiteiten en tentoonstellingen (slot) (pag. 23).
- Korte mededelingen (pag. 24).
- Tentoonstellingsagenda (pag. 27).

VAN HET BESTUUR

Het Bestuur ziet met genoegen terug op de uitreiking van de scriptieprijs 2017. Niet alleen waren er nu ook prijzen voor de beste bachelor scriptie maar met name het aantal ingediende scripties (4 bacheloren en 5 masterscripties) en het niveau ervan was zeer verheugend. Het instellen van deze prijzen was mede bedoeld als stimulans voor het kiezen van een onderwerp uit "onze periode". Hopelijk zet deze tendens zich voort.

Inmiddels heeft een eerste overleg plaatsgevonden met de directie van het Drents Museum over de gang van zaken rond de schenking van de SSK. Het gesprek verliep in een prima sfeer. Het museum is voornemens de vaste collecties, waaronder dus die waarvan de SSK-schenking deel uitmaakt, op een andere manier te gaan presenteren. Tijdens de komende Algemene Ledenvergadering zal een nadere toelichting worden gegeven.

Lezing Verloren Industrieel Landschap en rondwandeling Amersfoort (27 januari 2018). Foto's Eef de Hilster.

VONK Nieuwsbrief 2018 nr 1 pagina 2

EVENEMENT (1)

Zaterdag 24 maart 2018, Algemene Ledenvergadering en lezing door Jan Jaap Heij in Zwolle

Op deze dag wordt de Algemene ledenvergadering gehouden.

Daarnaast is er een lezing door Jan Jaap Heij met als onderwerp: "In de schaduw van Cuypers"; George Sturm (1855-1923), monumentaal decorateur.

Statenzaal

De bijeenkomst wordt gehouden in de oorspronkelijke Statenzaal van het voormalige Gouvernementsgebouw van Overijssel. De wandschilderingen in deze zaal zijn ontworpen door Georg Sturm. Deze statenzaal is vrijwel een kopie van die in het Drents Museum waar we al menige bijeenkomst hebben gehouden. Bijzonder is wel dat we tijdens de vergadering op de oorspronkelijke bankjes zitten.

Jan Jaap Heij zal een toelichting geven over datgene wat er allemaal te zien is in dit bijzondere gebouw.

Daarna geeft hij een lezing over het door hem samen met Rob Delvigne geschreven boek "In de schaduw van Cuypers, Georg Sturm".

VONK Nieuwsbrief 2018 nr 1 pagina 3

Programma Zwolle

11:00 uur	Ontvangst met koffie of thee.
11:30 uur	Korte informatie over het gebouw door Jan Jaap Heij.
11:45 uur	Lezing Jan Jaap Heij over Sturm.
12:30 uur	Lunch ter plekke.
13:30 uur	Algemene Ledenvergadering (stukken apart bijgevoegd).
ca. 15:00 uur	Koffie of thee en tijd om afscheid te nemen van enkele bestuursleden en kennis te maken met de nieuwe bestuursleden.

Wie was Georg Sturm

Georg Sturm (1855-1923), geboren in Venen, werd in 1882 naar Amsterdam gehaald om docent te worden aan de nieuw opgerichte Rijksschool voor Kunstnijverheid en mee te werken aan de decoratie van het nieuwe Rijksmuseum. In opdracht van Cuypers maakte Sturm kartons voor de tegeltableaus aan de buitenmuren van het Rijksmuseum en ontwierp hij o.a. de wandschilderingen in de Voorhal en de Eregalerij. Verder ontwierp hij wandschilderingen in het Centraal Station van Amsterdam en de statenzalen van Assen en Zwolle.

Daarnaast ontwierp hij tapijten, penningen, diploma's, boekbanden, boekomslagen en illustraties. Ook was hij betrokken bij de decoratie van de Gouden Koets. Tenslotte maakte hij regelmatig 'vrije' schilderijen en tekeningen die hij exposeerde. Aan de Rijksschool heeft hij les gegeven aan vele beginnende kunstenaars

zoals Gerrit Dijsselhof, Theo Nieuwenhuis, Chris Lebeau, Bart van der Leck, Albert Hahn en Piet Zwart.

Aanmelding en kosten

Aanmelding voor 10 maart via de website www.vvnk.nl/evenementen of alléén als dat niet kan via bijgaande aanmeldstrook.

De kosten voor deze excursie bedragen € 15 voor leden. Jongeren t/m 26 jaar betalen € 7,50.

Korting voor VVNK-leden

Het boek "In de schaduw van Cuypers; Georg Sturm (1855-1923), monumentaal decorateur" wordt op zaterdag 24 maart gepresenteerd. Het boek is voor leden van de VVNK met reductie te bestellen, omdat de VVNK een bijdrage heeft gegeven uit het Fonds Studie en Publicatie.

Schrijvers: Rob Delvigne & Jan Jaap Heij
Uitgever: Bekking & Blitz B.V., Amersfoort
Aantal bladzijden: 214 pag.
ISBN nummer 978 90 6109 5217
Aanbiedingsprijs: €24,90 (normaal €29,90)
Te betalen op rekeningnummer NL30 ABNA 0458 8692 87
o.v.v.: Boek Sturm en lid VVNK met lidmaatschapsnummer

Om het boek in uw bezit te krijgen moet u tegelijk met de betaling een kaart of e-mail sturen naar de uitgever met vermelding van uw eigen adresgegevens, en dat u betaald hebt met daarbij wel de naam waarop uw betaalrekening staat als die anders is dan uw naam. Dan kan het boek

Adres en bereikbaarheid

Statenzaal: Diezerstraat 80, 8011 RJ Zwolle

Te voet: het gebouw is ongeveer 15 minuten lopen vanaf het station.

Per auto: er zijn diverse parkeergarage nabij het centrum.

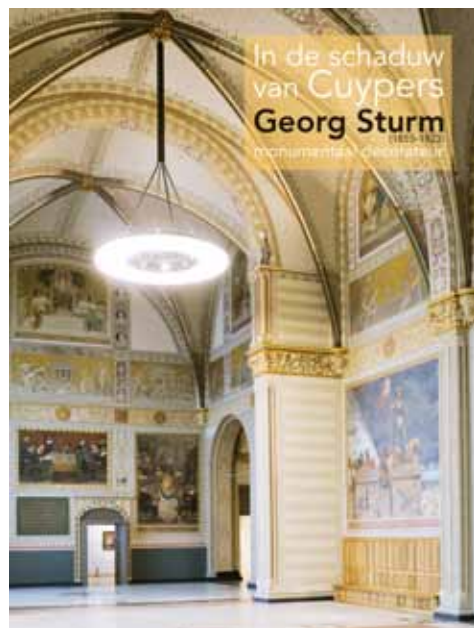
Telefonische bereikbaarheid op de dag zelf

Thea de Hilster 06 234 833 29
(andere dagen 0299 432 522)
Els van Veggel 06 183 178 71

u na 24 maart, zonder extra verzendkosten, worden toegestuurd.

Adresgegevens:

Bekking & Blitz Uitgevers B.V.,
Hardwareweg 9, 3821 BL Amersfoort;
E-mail: dtp@bekkingblitz.com

EVENEMENTEN (2)

Zaterdag 21 april Bezoek aan Roosendaal

In het kort

We gaan naar het zuiden van het land. In Roosendaal woonde de architect Jacques Hurks die diverse prachtige panden en kerken heeft gebouwd. En in het Tongerlohuys is op dit moment een tentoonstelling over deze architect. We hopen enkele panden van Hurks van binnen te kunnen bekijken, krijgen een rondleiding in de Hurkstentoonstelling en bezoeken de St. Josephkerk.

Fabrieken

Tot aan de twintigste eeuw is Roosendaal een agrarische samenleving. Daarna zorgen suikerfabrieken en een rijststijfelfabriek voor werkgelegenheid. Ook vestigen zich sigarenfabrieken als KaVeeWee (Karel van Wely), koffie- en tabaksfabriek De Biggelaar, rubberfabriek Indiana en borstelfabriek VERO (Vermunt Roosendaal) in de stad. Roosendaal wordt echter vooral bekend door de merken Liga en Red Band.

Foto Eef de Hilster, 2010.

Architect Jacques Hurks

Maar Roosendaal kent ook een belangrijke architect: Jacques Hurks (1890-1977). Hurks volgt een bouwkundige opleiding in 's Hertogenbosch en daarna in Amsterdam. Als jonge bouwkundige vertrekt hij in 1913 naar Winnipeg, Canada. Nog geen twee jaar later keert hij terug naar zijn geboorteplaats Vught. Eind 1915 verhuist hij naar Roosendaal waar hij benoemd wordt tot leraar aan de Burgeravondschool. Vier jaar later volgt een benoeming als docent aan de R.K. Leergangen te Tilburg, waar hij tot zijn pensioen blijft doceren. In 1925 vestigt hij zich als zelfstandig architect in Roosendaal om aldaar een indrukwekkend oeuvre op te bouwen.

Ludwigstraat

In 1927 wordt de Ludwigstraat aangelegd. Tot 1940 bouwt Hurks er negentien woningen, waarvan er inmiddels

Programma Roosendaal

- 11:00 uur Ontvangst in Brasserie
Aankomst met koffie en iets lekkers er bij.
- 11:30 uur Wandeling in de
Ludwigstraat, waar we
enkele panden deels van
binnen bekijken.
- 12:45 uur Lunch bij Over de Tong,
naast het Tongerlohuys.
- 13:30 uur Rondleiding in de
tentoonstelling over
Hurks.
- 14:30 uur Wandelen naar St.
Josephkerk.
- 15:00 uur Rondleiding en verhaal in
de kerk.
- 15:45 uur Einde excursie.

diverse Rijksmonumenten zijn. Hij woont tot 1940 zelf op nr. 2. Hij bouwt ook woningen aan de Parklaan en Burgemeester Schoonheijtstraat in Roosendaal.

Op diverse plekken in West-Brabant staan kerken van zijn hand, zoals in Breda: de Mariakerk, de Onbevleete Ontvangenis van de H. Maagd Maria kerk (gesloopt in 1990) en de Pastoor van Ars-kerk (nu meubelzaak) en in Effen bij Breda de Heilige Moeder Godskerk. Maar hij ontwerpt ook sociale woningbouw, bijvoorbeeld aan de Wilhelminastaat en in de Josephwijk in Roosendaal en het Sint-Annaklooster te Oudenbosch.

Tongerlohuys

Het Tongerlohuys aan Molenstraat 2 te Roosendaal was heel vroeger een huis voor vluchtelingen van de Abdij van Tongerlo. Het is een rechthoekig, onderkelderd gebouw met schilddak dat dateert uit 1762. Het heeft twee lage vleugels aan de voorzijde en een galerij aan de tuinzijde.

Het Tongerlohuys huisvestte de Norbertijner geestelijken die de eredienst in de parochie verzorgden. Tot 1971 diende dit huis als pastorie. In 1974 werd, na een verbouwing, het gebouw in gebruik genomen door het Museum "De Ghulden Roos", het gemeentearchief en de Stichting Int Heyderadey. Het archief vertrok in 1991. Het Museum en de Stichting fuseerden in 2006, waaruit het Museum Tongerlohuys ontstond.

St Josephkerk

In 1923 kreeg Hurks zijn eerste grote opdracht als architect: het ontwerpen van de Sint Josephkerk in Roosendaal. Het werd een gebouw in de stijl van de Amsterdamse

School, met een centraal koepelvormig gewelf van bijna 19 meter doorsnee. Het is een centraliserende driebeukige kruiskerk in expressionistische stijl met een hoge terzijde staande toren met tentdak. Het middenschip wordt gedekt door een tongewelf en de viering door een ruim koepelgewelf. De St. Josephkerk wordt weleens aangeduid als het eerste grote werk van Jacques Hurks,

De triomfboog, kruisweg en meeste andere schilderingen zijn van Wijnand Geraedts (1883-1958) en zijn zoon Pieter Geraedts (1911-1978). De godslamp en licht-kroon in de koepel, beide van gebronsd koper, zijn naar een ontwerp van de Utrechtse edelsmid Jan Eloy Brom en vervaardigd door de firma P.G. Duchateau.

Aanmelding en kosten

Aanmelding voor 7 april via de website www.vvnk.nl/evenementen of alleen als dat niet kan via bijgaande aanmeldstrook.

De kosten voor deze excursie bedragen € 25 voor leden. Jongeren t/m 26 jaar betalen € 12,50. Betaling geschiedt op de plaats van het evenement.

Maximum aantal deelnemers 50.

Omdat het programma bij het ter pers gaan van het blad nog niet helemaal rond was is het programma voorlopig en het te betalen bedrag ook.

Foto Eef de Hilster, 2010.

Adres en bereikbaarheid

Best Western Hotel/Brasserie Aankomst, Stationsplein 5b
Over de Tong, Kerkstraat 1
Tongerlohuys, Kerkstraat 1
St. Josephkerk, Sint Josephstraat 2
In de hele binnenstad van Roosendaal is betaald parkeren. Bij het station zijn twee

parkeergarages. Bij het Tongerlohuys is parkeergarage de Biggelaar.

Telefonische bereikbaarheid op de dag zelf

Irene van Geest 06 435 641 33
Thea de Hilster 06 234 833 29
(andere dagen 0299 432 522)

Fotoimpressie uitreiking VVNK-scriptieprijs en -lezingen. Foto's Eef de Hilster.

Het aantal scripties dat de jury voor de VVNK-scriptieprijs van 2017 te beoordelen kreeg was ditmaal verheugend groot. Dat kwam deels door de instelling van de nieuwe Bachelorscriptieprijs voor deze ronde; dit als gevolg van vragen die het VVNK-bestuur daarover had ontvangen. Voor de Masterscriptieprijs zijn vijf inzendingen binnengekomen, voor de Bachelorprijs vier. Omdat dit een taakverzwaring betekende voor de jury, is besloten om deze gedeeltelijk te splitsen: Jan Jaap Heij (oud-conservator Drents Museum Assen) en Lieske Tibbe (voormalig docent Kunstgeschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen), met Thea de Hilster (VVNK-bestuurslid) als secretaris, vormden de kernjury; zij lazen alle scripties. Voor de Masterprijs werd de jury versterkt met Marjan Groot (universitair hoofddocent Designgeschiedenis aan de Vrije Universiteit Amsterdam), en voor de Bachelorprijs met een nieuw lid: Agnes Groot (voormalig docent Kunstgeschiedenis aan de Vrije Universiteit).

De jury vond het bemoedigend dat de scripties afkomstig waren van verschillende universiteiten: de meeste (vier) kwamen van de Universiteit van Amsterdam, maar er waren ook inzendingen van de Vrije Universiteit, de universiteiten van Leiden, Utrecht en Nijmegen en de Open Universiteit. De onderwerpen en de gekozen

invalshoeken liepen zeer uiteen. Dit maakte onderlinge vergelijking en beoordeling soms lastig, maar aan de andere kant vonden wij het een verheugend teken dat kunst en cultuur uit het tijdvak rond 1900 zo'n vruchtbaar veld van onderzoek blijkt te zijn. Diverse scripties sloten aan bij de actualiteit op cultureel gebied, zoals de tentoonstelling in het Haags Gemeentemuseum Rumpoer in de stad over de Amsterdamse Impressionisten, de Alma Tadema-tentoonstelling in Leeuwarden, het 100-jarig jubileumjaar van De Stijl, en niet te vergeten het VVNK-symposium van het afgelopen jaar, Sporen van Nieuwe Kunst in verre streken – twee van de ingezonden scripties hadden een aan Indonesië gerelateerd thema. Het was een plezier om zoveel goede scripties te lezen en de jury heeft uitgebreid gediscussieerd over de goede en minder goede aspecten ervan. Helaas kan nu eenmaal niet iedereen een prijs krijgen. Eén puntje van kritiek heeft de jury wel: het Nederlands van sommige scriptieschrijvers, zelfs van een van prijswinnaars, was niet altijd vlekkeloos.

Bachelorscripties.

Hiervoor gelden andere eisen dan voor Masterscripties. De student krijgt er minder studiepunten voor (globaal de helft minder; het verschilt per universiteit), dat wil zeggen minder tijd om er aan te werken. Dat betekent doorgaans dat deze scripties ook kleiner van omvang zijn. Ook wordt niet altijd geëist dat de student een eigen onderzoek(je) verricht (ook dit verschilt per universiteit). Dat blijkt de inzenders van deze scripties niet te hebben weerhouden om toch archiefonderzoek te doen, primaire bronnen te raadplegen, databestanden aan te leggen of een theoretische invalshoek te toetsen aan een concreet geval. Hier volgt in het kort de inhoud van de ingezonden

scripties, in alfabetische volgorde; daarna wordt nader ingegaan op de pluspunten van de prijswinnaars.

- **Jan de Bruijn, Een onderzoek naar de positie en werking van glas-in-lood uit het atelier van Willem Bogtman binnen de Amsterdamse School.**

De scriptie is geschreven aan de Universiteit Leiden, en begeleid door dr. Marjan Groot (toen nog werkzaam aan de Leidse Universiteit) en drs. Ingeborg de Roode, conservator Design aan het Stedelijk Museum Amsterdam. De naam van Willem Bogtman komt men vaak tegen als uitvoerder van glas-in-lood ontwerpen van kunstenaars uit het Interbellum, maar over hemzelf is nog weinig geschreven. De scriptie geeft, op basis van archiefonderzoek, inzicht in de gang van zaken in zijn werkplaats, de relatie met architecten en opdrachtgevers, en de receptie van zijn werk.

- **Eva de Bruijne, De interpretatie van museumwoningen in het licht van materiële cultuur.**

Een vergelijking tussen Huis Sonneveld en Museum Willet-Holthuysen. De scriptie is afkomstig van de Vrije Universiteit, met als begeleider dr. Marjan Groot en als tweede lezer Ilya Meijer, promovendus aan de VU. Aan de hand van (vooral Angelsaksische) museologische en antropologische literatuur worden

de begrippen 'museumwoning' en 'materiële cultuur' doorgelicht. Woonhuismusea of museumwoningen (een term die overigens blijkt te staan voor diverse soorten presentaties van complete ensembles van architectuur en interieur) worden bij uitstek gezien als media om het dagelijks leven van vroegere perioden te doen ervaren. Er wordt gekeken in hoeverre Museum Willet in Amsterdam en Huis Sonneveld in Rotterdam aan de in de literatuur gevonden criteria voor woonhuismusea voldoen; bij beide analyses blijken de criteria niet te voldoen. Historicus en curator Linda Young pleitte in 2007 voor een verbreding van de definitie: 'it is a dwelling, museumized and presented as a dwelling'. Op basis van Young's overkoepelende definitie is een inventarisatie van (174) museumwoningen in Nederland als bijlage toegevoegd.

- **Jocelyn Kotvis, Eduard Cuypers als 'propagandist van koloniale schoonheid'. Een studie naar de beeldvorming vanuit de positie van de artistiek-ondernemende redacteur van Het Ned. Indische Huis Oud & Nieuw (1913-1915).**

De scriptie is afkomstig van de Universiteit Utrecht; begeleider was prof.dr. Dirk van de Vijver en tweede lezer prof.dr. Koen Ottenheim. Eduard Cuypers, neef van de beroemde architect Pierre Cuypers, was werkzaam als architect en ontwerper van interieurs en interieurdecoraties. Zijn bureau wordt

gezien als een van de broedplaatsen van de Amsterdamse School. Vanaf 1909 had hij ook een bureau in Nederlands-Indië, en dit leidde tot interesse in de Indische bouw- en sierkunst. In het kader van het beleid van de Nederlandse overheid om de ontwikkeling van de Indische bevolking te bevorderen, ging Cuypers zich inzetten voor ontwikkeling van de autochtone kunstnijverheid, ook om deze te propageren als exportproduct of als inspiratiebron voor westerse bouw- en sierkunst. Het tijdschrift *Het Ned. Indische Huis Oud en Nieuw* was een van zijn propagandakanalen. De zes edities, verschenen van 1913 – 1915, worden in deze scriptie nauwkeurig ontleed.

- **Julia Krikke, *Met de tijd mee. Het mediëvalisme van de generatie van Negentig in internationaal historisch perspectief.***

Een scriptie van de Universiteit van Amsterdam, begeleid door dr. Tessel Bauduin met als tweede lezer dr. Rachel Esner. Deze scriptie onderzoekt waar de belangstelling voor de Middeleeuwen

en middeleeuwse kunst bij Nederlandse kunstenaars omstreeks 1900 vandaan kwam. Het ideaal van de generatie van Negentig: een samenleving waarin men onderling verbonden was door bezielde religiositeit en/of socialistisch solidariteitsgevoel, werd vertaald in het concept 'Gemeenschapskunst'. Drie belangrijke vertegenwoordigers daarvan, Antoon Derkinderen, Jan Toorop en Richard Roland Holst worden er uit gelicht, en vooral de twee 'Bossche

wanden'- de wandbeschilderingen in het stadhuis van 's-Hertogenbosch uit 1891 en '96 – worden geanalyseerd als voorbeelden van mediëvalisme. Tenslotte worden internationale wortels van dit mediëvalisme, de Romantiek, de kunst van Nazareners en Prerafaëlieten en de opvattingen van John Ruskin en William Morris, behandeld.

Winnaars

Van deze vier scripties verdiende naar het oordeel van de jury Een onderzoek naar de positie en werking van glas-in-lood uit het atelier van Willem Bogtman binnen de Amsterdamse School van Jan de Bruijn de eerste prijs. En dit vooral door zijn nauwkeurig archiefonderzoek, dat veel resultaat en nieuwe inzichten heeft opgeleverd. Het onderzoek is gedaan in het kader van de tentoonstelling 'Wonen in de Amsterdamse School' in het Stedelijk Museum in 2016. Speciaal voor deze tentoonstelling kwam het archief van de firma Bogtman, dat anders moeilijk te raadplegen is, tijdelijk beschikbaar en de auteur heeft daar zijn voordeel mee gedaan. Hij heeft de bestaande literatuur over de Amsterdamse School getoetst aan archiefgegevens, en daarbij konden diverse ingeslopen opvattingen rechtgezet worden. Zo is gebleken dat juist in de meest typerende Amsterdamse School-gebouwen relatief weinig glas-in-lood is verwerkt, en dan ook nog eens niet altijd met de voor deze richting kenmerkende vormen en kleuren. Dat gebeurde juist wel in reeds bestaande woningen, als deze verbouwd werden. Ook heeft de werkplaats van Bogtman, die tot de jaren 1950 bestond, veel producten geleverd die niet het Amsterdamse School-idioom vertonen. Zelfs de vele bontgekleurde lampen die

Winnaars VVNK-bachelorscriptieprijsen 2017 met juryvoorzitter Lieske Tibbe: midden Jocelyn Kotvis (tweede prijs) en rechts Jan de Bruijn (eerste prijs).

men spontaan associeert met Bogtman, blijken maar voor een klein gedeelte uit diens atelier afkomstig te zijn.

Naast zijn uit archiefonderzoek voortkomende hoofdstukken heeft de schrijver ook een hoofdstuk gebaseerd op een theoretisch model, waarmee hij het maatschappelijk functioneren van Bogtmans Amsterdamse School glas-in-lood analyseert. Het gaat terug op Alfred Gell, *Art and Agency. An anthropological theory* uit 1998. Gell werkt met de begrippen 'Agency' (personen die met bewuste intenties een artistiek proces op gang brengen; het kan de kunstenaar zijn maar ook de opdrachtgever die zich van hem bedient) en 'Captivation' (de daardoor uitgelokte receptie, ontzag of fascinatie van de beschouwer van het werk). Dit model wordt toegepast op bovenlichten in de villa's van Bogtmans vermogende opdrachtgevers. De jury vond

dit getheoretiseer rond bovenlichten wat teveel van het goede, maar de schrijver plaatst er aan het slot van zijn analyse zelf ook vraagtekens bij, vanwege het ontbreken van materiaal over de receptie.

De tweede prijs gaat naar *Eduard Cuypers als 'propagandist van koloniale schoonheid'. Een studie naar de beeldvorming vanuit de positie van de artistiek-ondernemende redacteur van Het Ned. Indische Huis Oud & Nieuw (1913-1915)* van Jocelyn Kotvis. Zij ging uit van de vraag, welke, propagandistisch bedoelde, beeldvorming over Indische kunstnijverheid onder Eduard Cuypers' redacteurschap tot stand kwam in de in totaal zes uitgaven van het tijdschrift. *Het Ned. Indische Huis Oud & Nieuw* was een halfjaarlijkse uitgave van ongeveer 80 pagina's per deel, en het heeft drie jaar bestaan. Daartoe analyseerde zij het tijdschrift volgens een methode die zij zelf 'close reading' noemt, en die zij consequent volgehouden heeft. In het tijdschrift werden de eigen projecten van Eduard Cuypers besproken, afgewisseld met gedegen stukken

over Indische bouw- en sierkunst door experts. Cuypers' artistieke idealen gingen zo hand in hand met zijn commerciële belangen/ Hij richtte onder andere ateliers op waar Westerse voorwerpen met Indische motieven gedecoreerd werden. Interessant is de bevinding dat Indische kunst disciplines volgens Westerse maatstaven ingedeeld werden, en ook, dat Westerse terminologie werd toegepast om Indische stijlkenmerken aan te duiden. Daarnaast zijn de opmerkingen geïnventariseerd die te maken hebben met de herkomst, de morele beoordeling en de waardering van Indische stijlkenmerken, zoals uitspraken over de 'natuurstaat' van de autochtone bevolking, hun religie en tradities, hun ambachtelijke vaardigheden en het decoratieve karakter en de 'verkoopbaarheid' van de producten. Een lijst van auteurs, de aard van hun expertise en de wetenschappelijke bronnen waarop zij zich hebben gebaseerd is toegevoegd. Ook de opmaak van het blad is niet vergeten, tot en met de initialen en de Oosters aandoende vignettes. Al met al heeft deze analysemethode het mechanisme achter *Het Ned. Indische Huis* overtuigend blootgelegd.

Masterscripties.

Hier volgt eerst een korte karakterisering van de ingezonden scripties, in alfabetische volgorde; daarna wordt nader ingegaan op de pluspunten van de prijswinnaars.

- **Roby Boes: *Rietveld als 'Lebensgestalter'*. Vier woningen en een interieur voor de Werkbundsiedlung in Wenen, 1929-1932.**

De scriptie is geschreven aan de Universiteit van Amsterdam onder begeleiding van dr. Petra Brouwer, met als tweede lezer dr. Rachel Esner. Het

onderwerp is een door Rietveld ontworpen blokje woningen in een modelwijk in Wenen, als onderdeel van een internationale architectuurtentoonstelling. De plattegronden en het interieur

worden gerelateerd aan de opvattingen van Rietveld over een nieuwe, moderne manier van wonen en leven. Er wordt een verband gelegd met de huidige 'tiny house' – trend.

- **Tessel Dekker, *'Oranjegeeraas uit koperen lichtramen'*. De verbeelding van stadslicht door de schilders van Tachtig als de expressie van moderniteit, 1887-1900.**

Ook deze scriptie komt van de Universiteit van Amsterdam, en werd begeleid door dr. Rachel Esner; tweede lezer was hier dr. Miriam van Rijsingen. De schilders van Tachtig – ofwel de

Amsterdamse Impressionisten – hadden een voorkeur voor de thematiek van het moderne, bruisende stadsleven met z'n uitgaansgelegenheden, winkels en druk verkeer. Heel modern was het ook om deze zaken 's avonds, beschenen door kunstlicht, weer te geven. De scriptie beschrijft de opmars van kunstverlichting in de negentiende eeuw en welke impact dit had op het leven in de stad, de nieuwe ervaring van de stedelijke ruimte door de stadsbewoners en de manier waarop deze ervaring door schilders in avondgezichten werd vastgelegd.

- **Marieke van Eekeren, *De Moderne Kunstkring: een vereniging tot vernieuwing in de kunst. Een reconstructie van de tentoonstellingen in 1911, 1912 en 1913.***

Nogmaals een scriptie van de Universiteit van Amsterdam, begeleid door dr. Gregor Langfeld, met als tweede lezer dr. Anja Novak. Zoals de ondertitel al aangeeft, heeft de schrijfster drie destijds spraakmakende

tentoonstellingen geanalyseerd en zoveel mogelijk gereconstrueerd, dat wil zeggen de werken die er hingen opgespoord. Op deze exposities van de Moderne Kunstkring waren zowel eigentijdse Nederlandse schilders als vernieuwende buitenlanders te zien, en deze tentoonstellingen hebben een belangrijke rol gespeeld in de introductie van moderne kunst in Nederland. De scriptie onderzoekt welke invloeden een rol hebben gespeeld op de samenstelling van deze tentoonstellingen. Hoewel ze in de literatuur vooral bekend staan als introductiekanaal van het kubisme in Nederland, blijkt uit de reconstructie dat het late Franse symbolisme een belangrijker rol heeft gespeeld. Bijzondere aandacht wordt besteed aan de rol en de opvattingen van Conrad Kickert, oprichter van de Kunstkring.

- **Charlotte Franzen, *A dangerous rival. Parallelen tussen de 'muzikale' schilderijen van Lawrence Alma Tadema en de Victoriaanse muziekcultuur.***

De scriptie werd geschreven aan de

Radboud Universiteit Nijmegen; begeleider was dr. Jan Dirk Baetens en tweede lezer dr. Mette Gieskes. Voornamelijk aan de hand van vier schilderijen van Alma Tadema waarop gemusiceerd

wordt, wordt ingegaan op de rol die de muziek heeft gespeeld in het leven van Alma Tadema, en binnen de Aesthetic Movement en de cultuur van Victoriaans Engeland in het algemeen. Aan muziek en musiceren werden zowel positieve als negatieve connotaties gehecht, en de schrijfster heeft de schilderijen minutieus ontleed teneinde deze boven water te krijgen.

- **Marijke Roukens, *'Europeanen' en 'Inlanders' in de eerste spotprenten in een Nederlands-Indische krant. Tekeningen van Menno van Meeteren Brouwer in Het Nieuws van den Dag voor Nederlandsch-Indië, 1911-1923.***

Deze scriptie is afkomstig van de Open Universiteit; begeleiders waren dr. Caroline Drieënhuizen en dr. Sarah de Mul. Menno van Meeteren Brouwer (1882-1974) is hier weinig bekend, maar hij

was succesvol als de eerste kunstenaar die Nederlands-Indische kranten heeft voorzien van cartoons en politieke tekeningen over actuele, alledaagse onderwerpen. Tegen de achtergrond van het Westerse discours over 'Europeanen' en 'Inlanders' analyseert de schrijfster, in hoeverre de tekeningen

Winnaars VVNK-masterscriptieprijs 2017 met juryvoorzitter Lieske Tibbe: links Roby Boes (tweede prijs) en rechts Charlotte Franzen (eerste prijs).

van Van Meeteren de heersende opvattingen over de superioriteit van Europeanen bevestigden of tegenspraken. De uitkomst bleek niet eenduidig te zijn; in elk geval bekeek hij de dominantie van mannelijke Europese koloniale zeer kritisch.

Ondanks het uiteenlopende karakter van de scripties is de jury vrij snel tot een gezamenlijk oordeel gekomen. De wens om recht te doen aan een veelheid van mogelijke benaderingswijzen of methoden heeft een rol gespeeld bij de beslissing. Al deze vijf Masterscripties gaan uit van een duidelijke vraagstelling die wetenschappelijk adequaat wordt uitgewerkt; er wordt verantwoording afgelegd van theoretische uitgangspunten en gevolgde methodiek, er worden expliciet conclusies geformuleerd

en soms bijlagen toegevoegd met zogeheten 'ruwe' onderzoeksdata.

Winnaars

Voor de jury sprong de scriptie *A dangerous rival. Parallellen tussen de 'muzikale' schilderijen van Lawrence Alma Tadema en de Victoriaanse muziekcultuur* van Charlotte Franzen er uit wat betreft originaliteit van aanpak, multidisciplinariteit, theoretische diepgang en overtuigende inbedding van de besproken kunstwerken in hun, in dit geval Victoriaanse, context. De scriptie beweegt zich op het snijpunt van kunstgeschiedenis, musicologie en genderstudies en gebruikt zowel semiotische analyses als contemporaine bronnen om de schilderijen te duiden. Uit de verbinding van musicologie en genderstudies komt naar voren dat er in de Victoriaanse maatschappij zowel positieve opvattingen (schoonheid en verheffing) als negatieve (opwinding, losbandigheid) leefden over het maken van muziek. Die opvattingen hadden te maken met de plaats waar muziek

gemaakt werd (openbaar of privé), voor of door welke klasse van de bevolking (al dan niet beschaafd), met geslacht (gevaar voor de musicerende vrouw, de erotische kant van muziek), en welk instrument er werd bespeeld (bij het laatste speelden allerlei seksuele associaties een rol). Aangezien de Aesthetic Movement, waar Alma Tadema toe gerekend kan worden, een zeer decadente stroming was, spelen homoseksualiteit en androgynie hier in verholde gedaante een rol. In de vier schilderijen die de schrijfster geselecteerd heeft, benoemt zij deze verschillende elementen en hun onderlinge samenspel. Deze scriptie verdient volgens de jury de eerste prijs.

De tweede prijs gaat naar de scriptie *Rietveld als 'Lebensgestalter'*. Vier woningen en een interieur voor de *Werkbundsiedlung in Wenen, 1929-1932* van Roby Boes. Deze scriptie munt uit door heel andere kwaliteiten: een zeer goede en kritische analyse van de bestaande literatuur over Rietvelds opvattingen, het Nieuwe Bouwen en de Werkbundsiedlung, aangevuld met nieuw materiaal, vooral archiefmateriaal, over een tot nu toe weinig onderzocht project van Rietveld.

De Werkbundsiedlung was aangelegd als modelwijk om een nieuwe manier van leven en wonen te propageren, met een zo efficiënt mogelijk gebruik van de ruimte zowel wat betreft de architectuur als de meubilering. Er waren in totaal 70 woningen, waarvan vier naar ontwerp van Rietveld. Aan de hand van de bouwtekeningen van drie opeenvolgende stadia in het ontwerp, laat de schrijfster zien hoe Rietveld zijn ontwerpen aanpaste aan veranderende eisen van de opdrachtgever, met behoud van zijn eigen principes. En die waren: ten eerste een open en flexibele leefruimte, te realiseren door schuifwanden,

rolschermen, of doorzichtige glazen kasten als afscheidingen. Verder: het stimuleren van een actieve woonstijl, waarvoor hij de huizen een splitlevelindeling gaf met een wenteltrap. Zo waren bewoners gedwongen om telkens trappen te lopen. Bovendien spaarde hij zo de ruimte van een gang uit, waardoor het grondoppervlak efficiënt werd benut. Volgens Rietveld woonde de moderne mens idealiter in een kleine woning. Een ander principe van Rietveld was de directe toegang tot licht, zon en lucht, dus grote brede ramen en balkons. En tenslotte moest de meubilering functioneel, eenvoudig, licht van gewicht en dus eenvoudig te verplaatsen zijn, en machinaal vervaardigd. Voor de modelwoning in zijn blok liet Rietveld speciale metalen beugelstoelen vervaardigen. Door een dergelijke woonstijl dacht hij de bewoner te kunnen brengen tot een bewuster ervaring van de woonomgeving en daarmee ook tot geestelijke ontwikkeling; vandaar de term 'Lebensgestalter' in de titel.

Rietvelds opvattingen worden op zichzelf niet ter discussie gesteld. Wel worden ze vergeleken – een vergelijking waar de jury overigens vraagtekens bij zet - met de huidige 'tiny house'- beweging, die zich door beperking tot de hoogstnoodzakelijke woonelementen op een klein oppervlak afzet tegen consumentisme en materialisme.

27 januari 2018.

De jury voor de VVNK-scriptieprijs 2017:

Drs. Agnes Groot

Dr. Marjan Groot

Drs. Jan Jaap Heij

Thea de Hilster, secretaris

Dr. Lieske Tibbe, voorzitter

Annemiek Rens, *De schilders van Drenthe*

Zwolle (WBOOKS) / Assen (Drents Museum), 2017

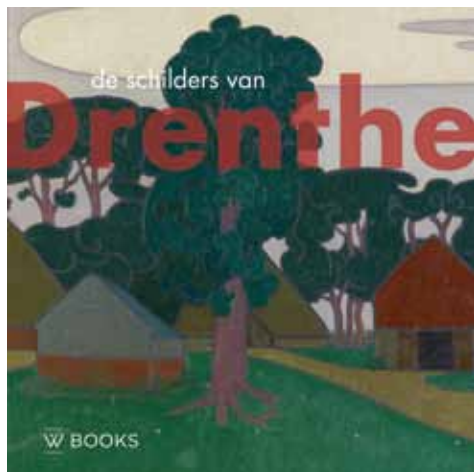
240 blz., gebonden

€ 19,95 (incl. verzendkosten)

Eddy Engelsman

Ruim 200 werken van 82 schilders die het Drentse landschap en zijn bewoners hebben vastgelegd. Het Drents Museum in Assen heeft voor dit boek heel wat uit de kast gehaald. De meeste schilderijen komen uit het eigen depot van het museum, en voor een belangrijk deel ook nog eens uit de periode 1880-1940. Een periode met veel variatie, en dat is goed te zien. Het boek bevat veel afbeeldingen en weinig tekst. Voldoende tekst, kort-maar-krachtig.

Afb. 1. Omslag van het boek, met het schilderij van Simon Moulijn, *Drentse boerderij (Diphorn)*, 1894, uit het Drents Museum, Assen.

Drenthe was rond 1900 onder schilders populair. Zo hebben, volgens Annemiek Rens, conservator bij het Drents Museum, vrijwel alle schilders van de Haagse school de reis naar het toen nogal onherbergzame Drenthe gemaakt. Ook George Breitner, die we toch kennen als schilder van de stad, werd aangetrokken door de ongerepte natuur, het ruige en lege landschap met onafzienbare heidevelden, modderige weggetjes, hunebedden en dorpjes. Hij schilderde er in 1885 een onheilspellend wolkenlandschap bij nacht. De aantrekkingskracht op de schilders waren de rust en de ruimte, het eenvoudige leven en het mooie, oeroude landschap. Het was voor de bewoners echter een leven vol ontberingen. Maar dat was kennelijk een onderdeel van de charme, aldus de auteur. Annemiek Rens is bij de VVNK geen onbekende. Enkele jaren geleden won ze VVNK-scriptieprijs.

De belangstelling voor Drenthe begon al in de 18e eeuw, bijvoorbeeld bij Egbert van Drielst (1745-1818), die ongerepte romantische, sterk geïdealiseerde landschappen schilderde. Na 1850 inspireerde het Drentse landschap schilders pas echt en werd de belangstelling breder. Het landschap is de schilders blijven boeien, zoals is te zien aan een aantal naoorlogse schilderijen.

'Het zand'

Alhoewel er niet echt sprake is geweest van kunstenaarsdorpen zoals Laren en Bergen, waren er toch bepaalde dorpen waar men bij elkaar kwam, in herbergen van idyllische zanddorpjes. Zo was het logement van boer Geert Kuiper in Hooghalen, vlakbij Assen, een belangrijke ontmoetingsplaats. Van daaruit zwierf men uit naar schilderachtige gebieden. Een ander dorp was Vries, ook bij Assen, waar Taco

Mesdag met zijn vrouw woonde. Zijn broer Hendrik Willem Mesdag kwam vaak met zijn vrouw Sientje van Houten logeren, en nam in zijn kielzog talloze Haagse School-schilders mee. In Zweelo kwamen Jozef Israëls, Willem Roelofs, Anton Mauve, Max Liebermann en ook Vincent van Gogh langs. Zij schilderden hunebedden, schaapskuddes op de heide, korenvelden, boerderijen met rieten daken, kerkjes en de eenvoudige boerenbevolking. Typisch voor 'het zand', de meer 'lichte' kant van Drenthe.

Van Gogh

Er was ook een andere kant. In 1883 zag Vincent van Gogh (1853-1890) op de kaart van Drenthe 'een groot wit vlak zonder titels van dorpen'. Hij stelde zich Drenthe voor als een Brabants landschap, al was hij nooit in Drenthe geweest. Vanuit Hoogeveen vertrok hij met de trekschuit in een zeven uren durende tocht naar Nieuw-Amsterdam, middenin het veengebied. Dat moest toen nog grotendeels voor de turf ontgonnen worden. In die uitgestrekte veenkolonien werd hij geraakt door het harde leven van de arbeiders en hun gezinnen.

Afb. 2. Vincent van Gogh, *De Turfschuit*, 1883, olieverf op doek, Drents Museum, Assen.

Afb. 3. Johan Briedé, *Hunebed bij Eext*, 1927, olieverf op doek, Drents Museum, Assen.

Hij was een van de weinige schilders die in die veengebieden, de 'donkere kant' van Drenthe, verbleven heeft. Het maakte diepe indruk op hem. Hij vertrok na bijna drie maanden, uit eenzaamheid en geldgebrek. Zijn Drentse periode leverde Van Gogh 40 tekeningen en schilderijen op. Zeven ervan zijn in het boek opgenomen. Het Drents Museum heeft zijn schilderij 'De Turfschuit' in de collectie. Het is aangekocht met onder andere de steun van de Stichting Schone Kunsten rond 1900 [Afb. 2].

Thema's

Om de lezer de weg te wijzen in al die schilderijen heeft Annemiek Rens het boek mooi in thema's ingedeeld. Het begint met 'Sporen uit het verleden'. Dat gaat over elf schilderijen met hunebedden, uit verschillende perioden. Van Johan Briedé (1885-1977) zijn er in het boek drie, in pointillistische stijl, opgenomen [Afb. 3]. Het tweede hoofdstuk gaat over 'Zand en hei'. Hier zijn het vooral de vertegenwoordigers van de Haagse School die hun kunsten vertonen. Soms nog met flinke sporen uit

Afb. 4. Reinhart Dozy, *Roggemaaiers*, 1926, olieverf op doek, Drents Museum, Assen.

de romantiek, zoals bij Julius van de Sande Bakhuyzen (1835-1925). Vervolgens het hoofdstuk 'In het dorp', met prachtige schilderijen van Max Liebermann (1847-1935). Simon Moulijn (1866-1948) maakte met nieuwe technieken gestileerde landschappen en parkgezichten. Daarmee liep hij in een nieuwe stijl voorop als modern schilder (Moulijn is de grootvader van ons lid van verdienste Freya Steffelaar-Moulijn). In 'Boerenleven', zien we een stralend werk uit 1926 van Reinhart Dozy (1880-1947) (de grootvader van onze vorige secretaris Reinier Dozy) [Afb. 4]. Ook het thema 'Veen en turf' leverde een reeks schilderijen op. Indrukwekkend is de explosie van kleuren in het expressionistische werk van de Groninger kunstenaars van De Ploeg, zoals Jan Altink, Jan Jordens en Jan Wiegers. Ook die Groningers trokken naar Drenthe. Het lag bij hen immers om de hoek.

Voorals kijkboek is het zeer de moeite waard. En voor Drenten, zoals ik, een feest der herkenning.

BOEKBESPREKING (2)

Lieske Tibbe

DRIE INTERIEURBOEKEN

Amsterdam - Interieurportretten van grachtenhuizen 1875-1945.

Auteurs: Jeroen van den Biggelaar, Esther de Haan, Martijn de Jong, Coert Peter Krabbe, Barbara Laan, Alexander Westra, Meindert Stokroos.

Zuid-Kennemerland - Interieurportretten van stadshuizen en villa's 1875-1945

Auteurs: Esther de Haan, Barbara Laan, Alexander Westra, Meindert Stokroos.

Het Gooi - Interieurportretten van villa's en landhuizen 1875-1945.

Auteurs: Marlieke Damstra, Annette Koenders, Barbara Laan, Laura Roscam Abbing, Meindert Stokroos.

Alle delen: Stokerkade cultuurhistorische uitgeverij, Amsterdam 2017, www.stokerkade.nl
€ 19,50 per deel

Sinds 2007 doet de SHIA, de Stichting Historische Interieurs Amsterdam (www.historischeinterieursamsterdam.nl), onderzoek naar bijzondere interieurs in en om Amsterdam, vooral interieurs uit de periode omstreeks 1900 (ruim genomen).

Het meest recente project van de SHIA is 'Van grachtenhuis tot villa in het groen', ontwikkeld door Barbara Laan, interieurspecialiste en als zodanig zelfstandig onderzoekster en projectondernemer. Doel van het project is om bewaard

gebleven interieurs uit de periode 1875-1945 op te sporen in Amsterdam en in 'overlooptgemeentes' in Zuid-Kennemerland en Het Gooi. De naam 'Van grachtenhuis tot villa in het groen' suggereert al enigszins dat het hier om een proces ging: aan het begin van de periode woonden welgestelde Amsterdammers voornamelijk binnen de grachtengordel ('oud geld' had wel een buitenverblijf voor de zomer); later gingen zij zich vestigen in groene gemeentes waar riante, comfortabele villa's met tuinen aangelegd konden worden (en dan werd er kantoor gehouden in Amsterdam).

De geïnventariseerde interieurs zijn op allerlei manieren onderzocht: analyse van bouwonderdelen en decoraties, architecten en hun loopbaan, bouwplattegronden, verbouwingen en restauraties, maar ook oude foto's, eventueel overgebleven meubilair, geschiedenis van bewoners en hun bezigheden, wisselende gezinssamenstelling, personeel, en gebruik van de ruimtes. Hoe zouden we een dergelijk onderzoek kunnen noemen? Kunstgeschiedenis, architectuurgeschiedenis, interieur-geschiedenis, techniekgeschiedenis (de introductie van kunstlicht, stromend water, sanitair en centrale verwarming) sociale geschiedenis (de bewoners)? Het is eigenlijk een combinatie van dat alles, en dat maakt het resultaat afwisselend en charmant. Niet van alle woningen kon over al deze aspecten informatie worden gevonden, maar elk huis had toch wel iets specifiek. Het onderzoek is uitgevoerd door een team van professionals en vrijwilligers, studenten en freelancers. Erfgoedinstanties, gemeentes en particulieren hebben het ondersteund.

Sinds 2015 kon wie zich daarvoor opgaf op geregelde tijden een digitaal 'huizenportret' als resultaat van het onderzoek ontvangen. De drie nu

uitgekomen boeken zijn als het ware de kroon op het werk. Voor elk deel zijn tien van de al eerder digitaal gepresenteerde huizen geselecteerd. Criteria waren vooral: een nog bewaard gebleven oorspronkelijk interieur en relatieve onbekendheid bij het publiek; dit laatste zowel voor het verrassingseffect als om de belangstelling voor historische interieurs te bevorderen. Aan het 'verrassingseffect' zullen de vele fraaie foto's van interieurs die anders niet of weinig te zien zijn (fotograaf: Bert Muller) zeker bijdragen.

Amsterdam: het verbouwde grachtenhuis

Om te beginnen met de 'uitvalsbasis' Amsterdam: deze stad maakte vanaf 1875 een bloeiperiode door. In 1876 werd begonnen met het graven van het Noordzeekanaal; de bedrijvigheid in de haven nam toe; de industrialisatie zette door; dempingen en doorbraken bevorderden het verkeer; moderne gebouwen als handelskantoren, banken, verzekeringskantoren, hotels en

horecagelegenheden verzezen, evenals twee grote museumgebouwen, een concertgebouw, een nieuwe schouwburg en een nieuw gebouw voor de Rijksacademie. Kortom: Amsterdam werd een levendige moderne 'city', die veel nieuwe bewoners aantrok. Buiten de ring van het centrum was de stad dan ook decennialang één grote bouwput. De nieuwe woonwijken waren op enkele uitzonderingen na echter niet bestemd voor de vermogende elite, maar voor de middenklasse en de beter betaalde arbeiders. Het armste deel van de bevolking bleef tot in de twintigste eeuw veroordeeld tot de sloppen en stegen in het overbevolkte centrum. In tegenstelling tot wat beweerd wordt in *Amsterdam. Interieurportretten van grachtenhuizen* (pg. 16) trokken juist veel welgestelden daar uit weg, naar buiten.¹ Maar daarover meer in de twee andere boeken.

Wie bleef, maakte het zich comfortabel aan de grachten. Wie waren dat? Volgens de in dit boek gemaakte selectie: bankiers, handelaars, fabrikanten, advocaten, een architect en een beroemde fysiotherapeut. De laatste woonde even buiten de grachtengordel, in een nieuwgebouwd herenhuis aan de Amstel, tegenover het eveneens nieuwe Amstelhotel van waaruit hij zijn clientèle betrok. Vanwege de status van die gasten kreeg hij de bijnaam van 'vorstenwrijver'. In zijn in neo-renaïssancestijl betimmerde huis waren plafonddecoraties aangebracht van bewegelijk spelende kinderen, waarschijnlijk een verwijzing naar het belang van lichaamsbeweging en gymnastiek.

Ook in diverse andere huizen waren decoraties aangebracht die verband hielden met het beroep of de afkomst van de eigenaars. Verstrengelde initialen van echtgenoten sierden plafondlijsten en

schoorsteenmantels. Het valt op dat in de gekozen huizen de Art Nouveau (of Nieuwe Kunst) als interieurstijl vrijwel afwezig is. Uitzondering vormen de laatste drie van de behandelde huizen: Huis Caron aan de Keizersgracht, dat prachtige Art Nouveau ramen heeft en – heel uitzonderlijk voor een grachtenhuis – een Art Nouveau balkon over de volle breedte van het pand. Dan Huis van Ogtrop aan de Herengracht, voor een groot deel vormgegeven door architect Karel de Bazel (1869-1923) op basis van een rasterpatroon. Tenslotte Advocatenkantoor Grosheide aan de Keizersgracht, met een trappenhuis met abstracte glas in loodramen uit het Interbellum. De meeste huizen zijn gedecoreerd in neo-renaïssancestijl of neo-Louis XV en -XVI. Als er authentieke achttiende-eeuwse interieurelementen aanwezig waren, paste men zich graag met een neo-rococo interieur daaraan aan, omdat deze stijl als zeer representatief gold. Oudere onderdelen werden blijkbaar zonder bezwaar opgeofferd. En natuurlijk moest er verbouwd worden ten gerieve van modern comfort: verwarmingsketels, moderne WC's, stofzuigerinstallaties. De opkomst van dat moderne comfort wordt in alle drie de boeken in afzonderlijke hoofdstukken toegelicht.

Zuid-Kennemerland: vrije plattegronden langs de duinrand

De laatste decennia van de negentiende eeuw werd het wonen buiten de stad gemakkelijker door de aanleg van trein- en tramverbindingen en verbetering van het wegennet. Toen het contact met de stad gemakkelijker was geworden, kwamen de voordelen van het buitenleven duidelijker naar voren: men was verlost van de herrie op straat en de nabijheid van armelijke slopwooning; de woonlasten en vooral

de gemeentelijke belastingen waren veel lager dan in Amsterdam, en men had veel meer vrijheid in het bouwen. Ook bij een drastische verbouwing van het grote Amsterdamse grachtenhuis was men toch gebonden aan de rooilijn en aan de langgerekte plattegronden. Buiten kon men de vertrekken combineren naar eigen woonwensen, ze rangschikken rond een centrale hal, oriënteren op de zon of harmonisch laten aansluiten bij de natuurlijke omgeving, bijvoorbeeld een glooiende duinpan. Rieten daken of 'châletstijl' konden de omvangrijke villa's een landelijk aanzien geven. Over het bouwen voor de vermogende middenklasse in Kennemerland bestond al een zeer goede studie, *Villaparken in Nederland* door Jannes de Haan.² Dat boek richt zich echter uitsluitend op het exterieur: de aanleg van villaparken, de architectuur en de bijzondere plattegronden van de woningen. In *Zuid-Kennemerland. Interieurportretten van stadshuizen en villa's* wordt er binnengekeken, en wel in de huizen van bollenkwekers, een handelaar

in bouwmaterialen, een effectenmakelaar, een assuradeur, een notaris, een kapitein, een bankier en de directeur van de Nederlandsche Handel Maatschappij. In deze huizen was het ook mogelijk om een interieur uit één stuk te laten ontwerpen en in overeenstemming met de architectuur. De interieurs vertonen een combinatie van behaaglijkheid en representatie, en natuurlijk ook weer modern comfort dat hier meteen in de bouw geïntegreerd kon worden. Ook al zijn veel woningen gebouwd in een Engels geïnspireerde landelijke stijl, bepaald sober was het binnen niet. Er werd betimmerd, betegeld en beglaasd alsof het niet op kon. Een van de meest prestigieuze woningen was de grootschalige Villa Koningshof in Overveen, gebouwd door architect Abraham Salm (1857-1915); een van de meest bizarre de villa aan de Tooropkade op de grens van Haarlem en Heemstede, ontworpen door de bewoonster zelf, Alida van Waveren.

Het Gooi: landelijke rust dankzij de Gooische Stoomtram

De 'ontsluiting' van Het Gooi werd mogelijk door de aanleg van de Oosterspoorweg in 1874 en van de Gooische Stoomtram, waarvan in 1881 het eerste tracé werd geopend. Amsterdam, Bussum, Blaricum, Laren, Hilversum en de plaatsen aan de toenmalige Zuiderzee werden met elkaar verbonden. Evenals in Zuid-Kennemerland roken projectontwikkelaars hun kans om villaparken aan te leggen. Ook hier waren onregelmatige plattegronden, rieten daken (Villa Meentwijck in Bussum) en châletachtige puntgevels (Villa Oud Holland in Bussum) in de mode. Ook deze huizen waren weer voorzien van rijkverzorgde interieurs, vaak in 'oudhollandse' stijl, waarbij vooral de van

architectuur vernieuwingen doorgevoerd worden die in woningen in de stad minder goed mogelijk waren. Zo heeft de route 'van grachtenhuis tot villa in het groen' tegelijk een conservatieve en een innovatieve kant. De drie boeken geven een fraai inkijkje in deze wooncultuur.

Noten

¹ Michiel Wagenaar, *Amsterdam 1876-1914. Economisch herstel, ruimtelijke expansie en de veranderende ordening van het stedelijk grondgebruik, Amsterdam 1990, 47-56*; Auke van der Woud, *Koninkrijk vol sloppen. Achterbuurten en vuil in de negentiende eeuw, Amsterdam 2010, 41-52.*

² Jannes de Haan, *Villaparken in Nederland. Een onderzoek aan de hand van het villapark Duin en Daal te Bloemendaal 1897-1940, Haarlem 1986.*

³ Zie ook: Jannes de Haan, *Gooische villaparken: ontwikkeling van het buitenwonen in het Gooi tussen 1874 en 1940, Haarlem 1990.*

rijk timmerwerk voorziene trappenhuizen opvallen. Populair als bouwtype werd ook een soort uitvergroete boerderij, zoals Huis De Bijlaker in Laren, gebouwd door architect Johan Wilhelm Hanrath (1867-1932). Dit sobere, maar schilderachtige type villa staat bekend als 'Gooise landhuisstijl'. Kunstenaars met een zeker socialistisch engagement, zoals Herman Gorter, Frederik van Eeden en het echtpaar Roland Holst gaven vanwege de 'sobere' uitstraling de voorkeur aan dergelijke woonhuizen.³ Hun woningen worden niet behandeld in *Het Gooi. Interieurportretten van villa's en landhuizen*, maar verder geeft ook dit boek weer veel te genieten (of te benijden) aan huizen en interieurs van de happy few.

De landhuisstijl geeft ook uitdrukking aan een nostalgisch verlangen naar ongerepte natuur en een geïdealiseerde, eenvoudige samenleving op het platteland. Er zitten zeker behoudzuchtige elementen in dit verlangen en in de daarbij passende architectuur. Tegelijk konden in deze

100 JAAR DE STIJL: ACTIVITEITEN EN TENTOONSTELLINGEN (SLOT)

Het jubileumjaar van De Stijl is uitermate lucratief geweest voor de toeristenindustrie, zo meldt het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (NBTC) Holland Marketing. Het zou de Nederlandse economie 100 miljoen hebben opgeleverd, waarvan 75 miljoen dankzij buitenlandse toeristen. De hele manifestatie heeft volgens het NBTC 600.000 bezoekers getrokken. Vooral kleinere musea in de provincie (Amersfoort, Harderwijk, Drachten, Winterswijk) hebben een explosie aan bezoek gehad (juist daar zijn tot nu toe minder bekende aspecten en randverschijnselen van de stroming aan de orde gesteld).

Mondriaan: je ontkomt er niet aan!
Paviljoen Citymarketing in Mondriaan-stijl,
Eemlaan, Amersfoort.
Foto Eef de Hilster, 2018.

Niet overal was men onder de indruk. Zo wordt gemeld in het decembernummer 2017 van Cuypersbulletin, de driemaandelijke nieuwsbrief van het Cuypersgenootschap (vereniging voor behoud van negentiende- en twintigste-eeuws cultuuroed), dat een complex van 52 naoorlogse Rietveldwoningen in Reewijk-Brug (ZH) op de nominatie staat om gesloopt te worden. Het gaat om één van de drie projecten voor sociale woningbouw van Stijl-architect Gerrit Rietveld. De woningen hebben een bijzondere plattegrond: het zijn om-en-omwoningen met een gelijkwaardige voor- en achtergevel, die elkaar afwisselen. Rietveld vond het ontwerpen van kleine, compacte woningen een uitdaging, en het winnen van ruimte door middel van in elkaar grijpende plattegronden was één van zijn oplossingen. Het Cuypersgenootschap heeft protest aangetekend tegen de voorgenomen sloop en bepleit renovatie in combinatie met eigentijdse eisen van duurzaamheid.

In Rond 1900 besproken en nog lopende tentoonstellingen i.v.m. '100 Jaar De Stijl':

Amersfoort -
Rietveldpaviljoen
**De Stijl voorbij -
Gerrit Rietveld en de
jaren vijftig;
t/m 22 april 2019.**

Otterlo - Kröller-Müller
Museum
**De mecenas en de
'verversbaas';
t/m 2 april 2018.**

Drents Museum koopt werk Simon Moulijn aan

Het Drents Museum heeft op de tentoonstelling die onlangs is gehouden uit de nalatenschap van Simon Moulijn (1866-1948) een schilderij van deze kunstenaar aangekocht. Het werk, een olieverfschilderij Landschap met boerderij in Drenthe (1894) stamt uit de symbolistische periode van Moulijn, en is een mooie aanvulling op de kunstwerken die het museum al in bezit had van deze kunstenaar.

Simon Moulijn, Landschap met boerderij in Drenthe, 1894, Drents Museum, Assen.

Van Goghiana (I)

Er is een nieuwe tekening van Vincent van Gogh ontdekt: De heuvel van Montmartre met steengroeve uit maart 1886 (in bezit van de Van Vlissingen Art Foundation). Dat blijkt uit uitgebreid onderzoek door het Van Gogh Museum. Met deze vondst kon ook een vergelijkbare tekening, die eerder was afgeschreven, aan Vincent van Gogh worden toegekend. Dat werk, getiteld De heuvel van Montmartre (1886), bevindt zich in het Van Gogh Museum. Beide tekeningen zijn te zien op de tentoonstelling Impressionism

& Beyond. A Wonderful Journey in het Singermuseum in Laren. Zie hiervoor bij 'Tentoonstellingen'.

Van Goghiana (II)

Het Van Gogh Museum heeft zijn collectie verrijkt met een schilderij van Edvard Munch (1863-1944): het portret van de Duitse natuurwetenschapper Felix Auerbach (1906). Felix Auerbach is te zien in de vaste collectie van het museum op de derde verdieping, waar het in een speciaal daartoe ingerichte presentatie tussen andere portretten van Van Gogh en moderne kunstenaars als Kees van Dongen en Jan Sluijters hangt. Het werk van Van Gogh dat – door de achtergrond – het meest op dat van Munch lijkt, is Portret van Eugène Boch (De Dichter) uit 1888. Dat hangt daar niet bij; het is te vinden in het Musée d'Orsay in Parijs. Daarom hier ter vergelijking een afbeelding.

Edvard Munch, Portret van Felix Auerbach, 1906, Van Gogh Museum, Amsterdam.

Vincent Van Gogh, Portret van Eugène Boch, 1888, Musée d'Orsay, Parijs.

BANAD Festival Brussel

In Brussel zal van 10 tot 25 maart de tweede editie plaatsvinden van het Brussels Art Nouveau & Art Deco Festival (BANAD Festival). Het thema voor dit jaar is: 'Verborgene schatten + focus op Horta'. Op het programma: bezoeken aan uitzonderlijke Art Nouveau en Art Deco interieurs, geleide wandelingen, bustours en fietstochten, tentoonstellingen, concerten, activiteiten voor gezinnen, thema-avond. Op 25 maart wordt een Art Nouveau/ Art Deco-beurs gehouden.

Voor meer informatie:

www.banad.brussels/nl/news/het-brussels-art-nouveau-art-deco-festival

Symposium 'Ontwerpen voor de Oost'

Op 16 maart 2018 vindt tussen 13.30-18.00 uur in de Zuiderkerk te Amsterdam het symposium plaats over het ontbrekende hoofdstuk in de Nederlandse architectuurgeschiedenis, namelijk de westerse architectuur en vormgeving tussen 1900 en 1950 in het voormalig Nederlands Indië. Sprekers zijn, Dr. Jan van Dulleman, (over het werk van architect Schoemaker in Bandoeng), Frans Leidelmeijer (over de wederzijdse beïnvloeding van Indische en Nederlandse nijverheidskunst), Obbe H. Norbruis (over Eduard Cuyper en zijn associés), Pauline van Roosmalen (over stedenbouw in Nederlands-Indië in de periode 1905-1950). Voor nadere informatie en inschrijving: www.stichtinghulswitfermontcuyper.nl

Stichting Erfgoed Meubelfabriek L.O.V.

Onlangs is een stichting in het leven geroepen om het erfgoed van de Oosterbeekse meubelfabriek 'Labor Omnia Vincit' (L.O.V.) meer bekendheid te geven. Deze meubelfabriek, die heeft gefunctioneerd van 1910 tot 1935, heeft een boeiende geschiedenis. Deze is nauw verbonden met de idealistische oprichter en directeur Gerrit Pelt J.Jzn. (1864-1956); in 1910 maakte hij een door hem langgekoesterde wens waar om een modelonderneming te stichten die de kloof tussen arbeid en kapitaal moest overbruggen. Aan de Jan van Embdenweg in Oosterbeek bouwde hij voor eigen rekening een meubelfabriek, en in het kielzog daarvan 11 personeelswoningen; een badgelegenheid en een bibliotheek. De L.O.V. was een koploper op het gebied van

Meubilair van de L.O.V., ontwerp Jan Muntendam, ca. 1930, verblijfplaats onbekend.

de arbeidsvoorwaarden: de lonen waren relatief hoog, de arbeidstijden gunstig en het bedrijf kende sociale voorzieningen zoals een ziektekostenverzekering. Ook deed het bedrijf aan winstuitkering voor haar medewerkers in de vorm van aandelen van het bedrijf. Zo konden zij op termijn mede-eigenaar worden en verantwoordelijkheid en inspraak krijgen in hun onderneming. Het idealistische streven van Pelt en de raad van commissarissen was de verheffing van de arbeidersklasse door sociale hervormingen.

Ook op het gebied van meubelontwerpen behoorde de L.O.V. tot de avant-garde beweging in Nederland op het gebied van design. Pelt had moderne ontwerpers in dienst die tijdelijk ook als artistiek directeur fungeerden zoals H.F. Mertens, Frits Spanjaard en Jan Muntendam. Zij ontwierpen meubilair in een gematigd modernistische vormgeving. De meeste meubelen waren ontworpen in een sobere,

enigszins kubistische vormgeving die men later de 'Haagse School-stijl' zou noemen. Het ideale publiek was de arbeidersklasse die men met L.O.V.- meubilair een meer harmonische woonomgeving wilde mogelijk maken. Maar weinige van de relatief dure, ambachtelijk vervaardigde meubelen zullen de arbeidersklasse hebben bereikt. Integendeel: het geld werd verdiend met meer luxueus uitgevoerde ameublementen en andere gebruiksvoorwerpen. De goedkopere standaardontwerpen belandden bij de middenklasse met een progressieve smaak.

Ondanks de idealistische opzet van de onderneming wist Pelt er een redelijk goed renderend bedrijf van te maken. Hoewel hij politiek gezien zelf vrijzinnig democraat was, werd zijn meubelfabriek hoog aangeslagen binnen de socialistische zuil, waaruit veel opdrachten binnenkwamen. Het bedrijf floreerde in de jaren '10 en '20 maar bleek niet opgewassen tegen de langdurige economische recessie in de jaren 1930. In 1935 werd uiteindelijk de L.O.V. geliquideerd.

Sinds de opheffing belandde de bijzondere geschiedenis van deze fabriek langzaam maar zeker in de vergetelheid en steeds minder mensen konden hun ervaringen over deze tijd navertellen. In 1991 werd echter in het Gemeentemuseum te Arnhem een overzichtstentoonstelling georganiseerd met een catalogus geschreven door kunsthistorica Karin Gaillard. Hierdoor kreeg de L.O.V. weer een welverdiende plaats in de geschiedenis van de Nederlandse toegepaste kunst van de 20e eeuw. Meubelstukken worden nu gewaardeerd en kunnen gevonden worden in verschillende museumcollecties en bij

verzamelaars. Het is echter ook duidelijk dat er nog vele meubelstukken zijn die door hun degelijke karakter de tand des tijds hebben doorstaan, maar al te vaak niet worden herkend en naar waarde worden geschat. Daarom is onlangs een stichting in het leven geroepen die als doel heeft om de kennis over deze bijzondere meubelfabriek te vergroten en het publiek enthousiast te maken. Eveneens is de ANBI status aangevraagd. De stichting wil door middel van een website een soort online museum in het leven roepen waarop zoveel mogelijk meubelmodellen van de L.O.V. worden gedocumenteerd en andere achtergrondinformatie wordt gedeeld. De stichting is ook opgericht om documentatiemateriaal te verzamelen en in kaart te brengen, en 'oral history' van personen op te tekenen die met de bedrijfsgeschiedenis te maken hebben gehad. Zo kan de verzamelde informatie voortaan aan kunsthistorici en liefhebbers gemakkelijk ter beschikking worden gesteld.

Nadere informatie:

Stichting Erfgoed meubelfabriek L.O.V.
W. Laurent Nouwen, voorzitter/
penningmeester
Ingrid Mispelblom Beyer, secretariaat
Frederik Erens, algemeen bestuurslid
info@erfgoedLOV.org
www.erfgoedLOV.org

TENTOONSTELLINGAGENDA per maart 2018

Amersfoort - Museum Flehite
033-2471100 / www.museumflehite.nl
Wendingen; t/m 21 mei 2018.

Een tentoonstelling van het bekende tijdschrift (1918-1933) van het Genootschap Architectura et Amicitia, het podium van de Amsterdamse School. In totaal verschenen van Wendingen 116 afleveringen. Al deze afleveringen worden vanaf 3 februari 2018 in Museum Flehite getoond. Zij schetsen een beeld van het Nederlandse kunst- en architectuurlandschap van de jaren twintig van de vorige eeuw. Tevens toont de expositie een selectie architectuurtekeningen, beeldhouwwerken, schilderijen, affiches, objecten en meubels, die in Wendingen aan bod kwamen.

Amsterdam - Museum Het Schip
020-4182885 / www.hetschip.nl
Publieke werken en de Amsterdamse School, 1915-1935; t/m 1 september 2018.

Publieke Werken en de Amsterdamse School zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De gemeentelijke Dienst der Publieke Werken besloot vanaf 1910 een aantal architecten en kunstenaars in te schakelen die later grote namen zouden worden binnen de Amsterdamse School, zoals Joan van der Meij, Michel de Klerk, Piet Kramer en Hildo Krop. De architecten maakten ontwerpen voor overheidsgebouwen, scholen en bruggen,

schilderde Van Gogh de voorstellingen na. Zo creëerde hij zijn eigen beeld van Japan - hij heeft het land nooit bezocht. De tentoonstelling ontrafelt hoe Van Gogh de Japanse voorbeelden steeds naar zijn eigen hand zette en hoe dit zijn werk ingrijpend veranderde.

Vincent van Gogh, *Japanees courtesane*, 1887, van Gogh Museum, Amsterdam.

De tentoonstelling loopt parallel met *Mesdag & Japan* in de Mesdag Collectie, Den Haag. Zie aldaar.

Bergen NH - Museum Kranenburgh
072-5898927 /
www.museumkranenburgh.nl
1993; t/m 21 mei 2018.

Met '1993' blikt Kranenburgh terug op zijn allereerste tentoonstelling in (toen nog) villa Kranenburgh. In april 1993 opende Museum Kranenburgh zijn deuren. In villa Kranenburgh, nu bekend als de oudbouw, werd een overzicht gegeven van de spraakmakende kunstenaars van de Bergense school. In 2018 viert Kranenburgh zijn 25-jarig bestaan met een heropstelling van deze eerste tentoonstelling.

Mommie Schwarz, *Vissers te Breukelerveen*, 1930, bruikleen Stedelijk Museum.

Amsterdam - Van Gogh Museum
020-5705200 / www.vangoghmuseum.nl
Van Gogh & Japan; 23 maart – 24 juni 2018.

De tentoonstelling Van Gogh & Japan toont de grote bewondering van Vincent van Gogh voor de Japanse prentkunst. Hij bestudeerde de kunst tot in detail, hij las erover en begon de prenten te verzamelen. Om de Japanse prentkunst beter te begrijpen

Delft - Museum Prinsenhof
015-2602358 / www.prinsenhof-delft.nl
Art Nouveau/ Nieuwe Zakelijkheid Delft. Kunst, kennis en industrie; 30 maart – 16 aug. 2018.

Museum Prinsenhof Delft presenteert een overzichtstentoonstelling van de Delftse kunstnijverheid uit de periode 1880-1940. Naast de hoofdstad Amsterdam en de regeringsstad Den Haag ontwikkelde ook Delft zich tot een centrum van de Nederlandse Art Nouveau. Hoe een relatief kleine provinciestad zich rond 1900 heeft kunnen ontwikkelen tot een belangrijk centrum voor kunst en kunstnijverheid staat in de tentoonstelling centraal.

De tentoonstelling toont hoe de bloei van de Delftse kunst tussen 1880 en 1940 is te danken aan de unieke synergie tussen drie belangrijke partijen in de stad: Kunstnijverheid, Industrie en Onderwijs. Deze drie partijen vormen elk een thema die tezamen het uitgangspunt vormen van de tentoonstelling. Binnen elk thema is steeds gekozen voor een drietal hoofpersonen en/of bedrijven die elk hun eigen verhaal vertellen. De thema's zijn:

Thema Industrie: Delftse ondernemers & opdrachtgevers. De Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek en de Nederlandsche Oliefabriek (N.O.F.), met als directeuren Jacques van Marken (stichter van het Agnetapark) en Hugo Tutein Nolthenius hebben veel reclame- en verpakkingsmateriaal laten ontwerpen door kunstenaars als Jan Toorop, Theo van Hoytema, Richard Roland Holst en Bart van der Leek. Tutein Nolthenius heeft daarnaast

kunstenaars als Jan Toorop, Theo van Hoytema, Richard Roland Holst en Bart van der Leek. Tutein Nolthenius heeft daarnaast

R.N. Roland Holst: *Aardewerk ontworpen voor de N.O.F.*, 1924.

zijn eigen woonhuis laten verfraaien door Vilmos Huszár, Johan Thorn Prikker en Harm Kamerlingh Onnes. Voor de in 1913 opgerichte Nederlandsche Kabelafabriek verzorgde Piet Zwart affiches en ander reclamemateriaal.

Thema Onderwijs: De Polytechnische School als inspirator van kunst en industrie. Onder andere staat de rol van de docenten Adolf leComte, Bram Gips en Karel Sluyterman centraal.

Thema Kunstnijverheid: Delftse bedrijven, tussen kunst en commercie. Hierin worden behandeld de ceramiekfabriek De Porcelayne Fles, het glas-in-loodatelier Schouten en het siersmeedwerk van de firma Braat.

Den Haag - Gemeentemuseum
070-3381111 / www.gemeentemuseum.nl
Max Liebermann en het Duits impressionisme; 24 maart t/m 24 juni 2018.

De Duitse schilder Max Liebermann (1847-1935) genoot in zijn tijd een internationale reputatie als impressionist. Liebermann en Nederland zijn sterk met elkaar verbonden. Hij vond er jarenlang inspiratie voor zijn schilderijen en sloot een aantal bijzondere vriendschappen met

Jan Toorop, *tegeltableau De Toekomst in de Beurs van Berlage*, 1903; vervaardigd bij de firma Joost Thooff en Labouchere/ De Porcelayne Fles.

de kunstenaars van de Haagse School. Van 1874 tot 1914 schilderde hij elke zomer in Nederland, soms samen met Isaac Israëls, een van de Nederlandse kunstenaars met wie hij bevriend raakte. Inspiratie voor zijn onderwerpen, zoals het dagelijks leven van de bevolking op het platteland en in vissersdorpen aan de Noordzeekust, boereninterieurs, het leven in de stad en het vrijetijdsvermaak van toeristen en de hogere kringen aan het strand vond hij vooral in Laren, Scheveningen en Noordwijk. In 2007 wijdde het Drents Museum in Assen al een tentoonstelling aan Max Liebermann en zijn Nederlandse kunstenaarsvrienden.

Nu organiseert het Gemeentemuseum een grote tentoonstelling, waarin het werk van Liebermann in internationale context wordt geplaatst en gecombineerd met werken van de Haagse School. De tentoonstelling gaat vergezeld van een catalogus met bijdragen van Frouke van Dijke, Martin Faass, Margreet Nouwen en Dieuwertje Dekkers.

Ook te zien: Art Nouveau in Nederland; 21 april t/m 28 oktober 2018.

De tentoonstelling Art Nouveau in Nederland brengt verschillende kunst disciplines uit de periode 1884-1914 samen; van meubels, textiel en keramiek tot

tekeningen, mode en schilderijen. Aan de hand van overkoepelende thema's als 'terug naar de natuur', 'terug naar het ambacht' en 'inspiratie uit exotische culturen' worden de voorwerpen in de context van hun tijd geplaatst. Bovendien toont het Gemeentemuseum een aantal tot nu toe onbekende (vrouwelijke) kunstenaars, waarmee het museum het gangbare beeld van de Art Nouveau in Nederland verbreedt en verdiept.

Den Haag - Haags Historisch Museum
070-3646940 / www.haagshistorischmuseum.nl
De wereld achter een poppenhuis. Willem Tholen, Lita de Ranitz en vrienden; t/m 10 juni 2018.

Deze expositie zoomt in op de publieksliefeling van het museum, het grote pronkpoppenhuis uit 1910 van Lita

Poppenhuis van Lita de Ranitz, 1910, Haags Historisch Museum.

de Ranitz. Het museum legt verbindingen met hedendaagse ontwerpers en verzamelaars van miniatuurkunst en toont een selectie uit de collectie van Ria en Lex Daniels: een verzameling van bijna 300 miniatuurkunstwerken van hedendaagse kunstenaars. Ook wordt aandacht besteed aan het werk van de echtgenoot van Lita de Ranitz, de schilder Willem Bastiaan Tholen. Ter gelegenheid van de tentoonstelling verschijnt een heruitgave van het boek *De poppenhuizen van jonkvrouw Lita de Ranitz* (Uitgeverij van Spijk, 2018).

De VVNK heeft in 2014 een bijdrage geleverd voor de restauratie van de miniaturschilderijtjes in het De Ranitzpoppenhuis, en op 24 februari gaat er een VVNK-excursie naar deze tentoonstelling.

Den Haag - De Mesdag Collectie (v/h Museum Mesdag)
070-3621434 / www.demesdagcollectie.nl
Mesdag & Japan. Het Verre Oosten verzameld; 7 maart t/m 17 juni 2018.

Schilder, kunstverzamelaar en ondernemer Hendrik Willem Mesdag verzamelde rond de opening van zijn Museum Mesdag in 1887 een collectie Japanse toegepaste kunst, variërend van Samoeraizwaarden tot Satsoema-vazen. In *Mesdag & Japan. Het Verre Oosten verzameld* zal te zien zijn hoe Hendrik Willem Mesdag in de 19de eeuw in aanraking kwam met Japanse kunst, waar en hoe hij het verzamelde en hoe het japonisme Haagse kunst beïnvloedde.

Mesdag & Japan loopt parallel met de tentoonstelling *Van Gogh & Japan* in het Van Gogh Museum, Amsterdam. Beide tentoonstellingen tonen de invloed van Japan en de populariteit van het japonisme

op kunst in de 19de eeuw.

Gorsel - Museum More
0575 760 300 / www.museummore.nl
4 Realisten/ De serene blik; t/m 13 mei 2018.

Deze tentoonstelling is gewijd aan vier kunstenaars, die ieder een realistische weergave van de werkelijkheid combineerden met een rustige, serene, soms geheimzinnige sfeer: Floris Verster (1861-1927), Jan Mankes (1889-1920), Dick Ket (1902-1940) en Henk Helmantel (geb. 1945). Floris Verster wordt hier gepresenteerd als de eerste kunstenaar die het moderne stilleven introduceerde in de Nederlandse schilderkunst: nauwkeurige weergaven van eenvoudige voorwerpen uit het dagelijks leven. Toch hebben ze niets banaals. Hun soberheid, zonder uiterlijk vertoon, lijkt te verwijzen naar de kern van het bestaan – een kunstopvatting die past binnen het symbolisme van omstreeks 1900. Ook de dromerige, verstilde dierfiguren en (zelf)portretten van Jan Mankes passen nog binnen deze symbolistische traditie. Dick Ket koos voor een strakker, zakelijker vorm van realisme maar door zijn ongewone

Wandbord 'Kool' van Theo Colenbrander, 1886, met Japanse motieven, uit de Mesdagcollectie.

gezichtspunten en invalshoeken werkt zijn kunst vervreemdend en intrigerend. De eigentijdse Henk Helmantel bouwt voort op de aanpak van deze drie.

Er zijn ongeveer 120 werken aanwezig, afkomstig uit de eigen collectie van Museum More, uit particuliere collecties en uit diverse musea. Bij de tentoonstelling verschijnt een gelijknamige publicatie, samengesteld door Ype Koopmans en Frank van der Schoor.

Laren - Singer Museum
035-5393939 / www.singerlaren.nl

Lodewijk Schelfhout, Nederlands eerste kubist; t/m 6 mei 2018.

De Nederlandse kunstenaar-graficus Lodewijk Schelfhout (1881-1943) speelde een belangrijke rol voor het modernisme in Nederland. In Parijs, waar hij tussen 1903 en 1913 woonde en werkte, introduceerde Schelfhout kunstcriticus-schilder Conrad Kickert en schilder Piet Mondriaan in internationale kunstcircuits. Schelfhout,

Kickert en Mondriaan hadden in Parijs een atelier op hetzelfde adres. Schelfhout, autodidact, voedde het idee voor de oprichting van de Moderne Kunstkring te Amsterdam. Deze kring, in 1910 opgericht door Kickert, werd een platform voor ultramoderne kunst, waartoe op dat moment ook het werk van Schelfhout behoorde. Op de kringtentoonstellingen hing internationale avant-garde kunst naast werk van Nederlandse vernieuwers zoals Jan Sluijters en Leo Gestel. In Parijs experimenteerde Schelfhout met het impressionisme, fauvisme en kubisme om uiteindelijk een eigen 'grafisch kubisme' te ontwikkelen. Na 1913, bij terugkomst in Nederland, veranderde hij drastisch van stijl en thematiek. Symbolistisch, religieus en romantisch werk ging domineren. Door toedoen van Jan Toorop werd de interesse van Schelfhout gericht op kerkelijke kunst (waaronder glas-in-lood), waar hij een kubistische stijl introduceerde.

Bij de tentoonstelling in Singer Laren verschijnt als publicatie de monografie Lodewijk Schelfhout, Nederlands eerste kubist van de hand van Lisette Almering-Strik. De VVNK heeft financieel bijgedragen aan deze publicatie.

Ook te zien: Impressionism & Beyond. A Wonderful Journey;

Vincent van Gogh, De heuvel van Montmartre, 1886, Van Gogh Museum, Amsterdam.

Vincent van Gogh, De heuvel van Montmartre, 1886, Van Vliissingen Art Foundation.

t/m 6 mei 2018.

De hier getoonde werken van beroemde, voornamelijk Franse, impressionisten zoals Monet, Manet, Renoir, Degas, Van Gogh, Matisse, Nolde en Picasso, zijn afkomstig uit de kunstverzameling van de Van Vliissingen Art Foundation. De tentoonstelling is het verslag van een 'Wonderful Journey' van een verzamelaarsechtpaar dat in ruim 45 jaar op grond van persoonlijke smaak een omvangrijke collectie bijeenbracht. Op deze tentoonstelling zijn ook de twee nieuw toegeschreven tekeningen van Van Gogh te zien.

Nieuw-Buinen - Keramisch Museum Goedewaagen
0599-616090 /

www.keramischmuseumgoedewaagen.nl/
Nederlandse keramiek voor de NASM/HAL, uit de collectie van Clive Hellinga; t/m 7 oktober 2018.

Schiermonnikoog herbergt een uniek maritiem museum. De kolossale collectie, opgebouwd door oud-machinist, schatduiker en rederijker Clive Hellinga, is helaas nog niet publiek toegankelijk. Het Keramisch Museum Goedewaagen kan daar uit putten met honderden bruiklenen voor haar tweede expositie over de Holland America Line (een fractie maar van wat Hellinga ook van andere rederijen verzamelde).

De NASM/HAL was en is sinds haar stichting in 1873 één van Nederlands belangrijkste opdrachtgevers voor keramiek: loyalty-geschenken, serviesgoed, toiletgebruiksgoed. Aan de hand van de vrijwel complete collectie tegelkunst voor de HAL van Ton Rijppaert maakte het museum vorig jaar al aanschouwelijk hoeveel edities voor de rederij vooral door Nederlandse fabrieken gemaakt werden. De laatste decennia is Royal Goedewaagen de hoofdtoeleverancier geweest, maar ook MOSA/De Sphinx in Maastricht, Faiencefabriek Holland-Utrecht, Plaatelbakkerij Zuid-Holland in Gouda, Potterij Rembrandt in Nijmegen en Plaatelbakkerij Schoonhoven en de Goudse Zenith-fabriek hebben veel geleverd.

N.B. In het Veenkoloniaal Museum in Veendam (www.veenkoloniaalmuseum.nl), loopt parallel hiermee van 27 mei tot 7 oktober de expositie 'Veendam in de Vaart'. Deze tentoonstelling brengt het verhaal over vijf schepen met de naam Veendam, waarvan vier schepen van de Holland America Line.

Codeaus voor reizigers van de Holland-Utrecht Lijn, ca. 1906.

Roosendaal - Tongerlohuys
0165-555 555 / www.tongerlohuys.nl
De Amsterdamse School in West-Brabant. Bouwen met Jacques Hurks; t/m 4 juni 2018

Architect Jacques Hurks (1890-1977) woonde zijn halve leven in Roosendaal. Hij wordt nu, 40 jaar na zijn overlijden, herdacht met een tentoonstelling, een jaarboek en nog veel meer activiteiten. De architect ontwierp in heel West-Brabant huizen, scholen, kloosters, kerken en

fabrieken. Bekende gebouwen waar hij zijn stempel op heeft gedrukt zijn onder andere het Rijksmonument de Sint-Josephkerk en huizen in de Ludwigstraat, Parklaan en Burgemeester Schoonheijtstraat in Roosendaal, het Sint-Annaklooster in Oudenbosch en het oude stadhuis in Steenberg. Hurks heeft zich ook beziggehouden met sociale woningbouw, bijvoorbeeld in de Wilhelminastraat en in de Roosendaalse Josephwijk.

Met name in zijn beginjaren was Hurks een aanhanger van de Amsterdamse School. Het bijzondere gebruik van bakstenen, horizontale lijnen, glas-inlood en parabooldaken verraden de hand van deze bouwmeester. Het late werk is weer typerend voor de jaren 1950. Voor

sommige van zijn huizen ontwierp Hurks ook interieurs en zelfs meubels. Een aantal meubels staat in het Tongerlohuys opgesteld.

Rotterdam - Museum Boijmans Van Beuningen
010-4419475 / www.boijmans.nl

Collectie Krekel. Zilver uit de periode 1880 – 1940; t/m 30 dec. 2018.

Museum Boijmans Van Beuningen, het Drents Museum, het Gemeentemuseum Den Haag en het Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven hebben gezamenlijk en in onderling overleg de collectie van zilververzamelaar Annelies Krekel aangekocht. De aankoop werd gesteund door de Vereniging Rembrandt. De complete verzameling bestaat uit ongeveer 140 stukken en bevat representatieve voorbeelden van toonaangevende ontwerpers, zilversmeden en fabrikanten uit de periode 1880-1940, zoals de ateliers van Van Kempen & Begeer, Josef Hoffmann, Jan Eisenloeffel en Charles Rennie Mackintosh. Alle belangrijke stromingen en momenten uit deze decennia, waaronder Bauhaus, de Wiener Werkstätte en de Arts & Crafts-beweging, zijn vertegenwoordigd.

Theeservies ontworpen door Christopher Dresser, 1894-1901.

Sint-Annaland - Streekmuseum De Meestooft
0166-652901/06-22826192 / www.demeestooft.nl

Gloeïende glazuren. Chris Lanooy (1881-1948) en navolgers; 7 april t/m 1 november 2018.

Chris Lanooy, een van de meest bekende ceramiek- en glaskunstenaars uit de periode van de Nieuwe Kunst, is geboren in St. Annaland. Hij leerde het vak bij plateelbakkerij Rozenburg in Den Haag en plateelfabriek Zuid-Holland in Gouda; verder was hij werkzaam als decoratieschilder bij de firma Wed. Brantjes in Purmerend en als artistiek directeur bij aardewerkfabriek Haga. In 1900 begon hij met de productie van eigen keramiek. Hij experimenteerde met bijzondere art nouveau glazuren. Samen met beeldhouwer Jan Altorf maakte hij series porseleinen plasticen, meest van

Glazuren op een porseleinen bord voor Raedecker 1909, uit collectie Bremmer.

Heideschotel voor export naar Boston, VS.

Amfoor, Brantjes, 1903.

dierfiguren. Chris Lanooy bekwaamde zich op de fabriek in Leerdam in de glaskunst door van de vakmensen de techniek te leren. Naast het beschilderen van glazen objecten en serieproducten ging hij ook vrij geblazen glas en unica maken. Ook ging hij ontwerpen voor behang en damast. De expositie schenkt aandacht aan zijn jeugd op het eiland Tholen; zijn experimenten met Oost-Aziatische glazuren en porselein; het interieur van zijn atelier (in Epe), zijn glazuurlaboratorium en ovens; schilderijen, tekeningen, glaswerk en ontwerpen voor damast; leerlingen en navolgers. Bij de expositie zal een boekje verschijnen met daarin alle aspecten van zijn veelzijdig kunstenaarschap en zijn betekenis voor huidige keramisten.

Zeist - Publiekshal Gemeentehuis
Het Rond 1, Zeist tel. 030 6987911

De ontwerpers van Gero; t/m 8 maart 2018.

Voor deze tentoonstelling, georganiseerd door 'Het Geheugen van Zeist' (een organisatie van gezamenlijke erfgoedinstellingen binnen de gemeente), heeft Renier Meijers zijn privé- verzameling beschikbaar gesteld. Er wordt aandacht besteed aan ontwerpers die voor Gero werkzaam zijn geweest: Jan Eisenloeffel, Chris van der Hoef, Georg Nilsson, Theo

Hooft, Andries Copier, Dick Simonis en Rinze Hamstra.

Het gemeentehuis is op werkdagen geopend van 8.00 tot 20 uur; op zaterdag 3 februari en 3 maart van 12.00 tot 14.00 uur; de toegang is gratis.

Bestek 'Model 70'ontworpen door Jan Eissenloeffel voor Gero, 1929, uitgevoerd 1930-1950.

Tentoonstellingen uitgebreid beschreven in eerder verschenen uitgaven van 'Rond 1900'

Amsterdam - Joods Historisch Museum
020-5310311 / www.jhm.nl

Charlotte Salomon. Leven? Of theater?, t/m 25 maart 2018.

Assen – Drents Museum
0592-377773 / www.drentsmuseum.nl

Julie de Graag, Uit fijn hout gesneden, t/m 4 maart 2018.

Den Haag - Gemeente Museum Den Haag
070-3381111 / www.gemeentemuseum.nl
Art Deco Paris, t/m 4 maart 2018.

Den Haag - Louis Couperusmuseum
070-3640653 / www.louiscouperusmuseum.nl
Van manuscript tot app, de promotie van het werk van Louis Couperus (1890-2017), t/m 12 mei 2018.

Doesburg - Lalique Museum
0313-471410 / www.musee-lalique.nl
Jan Toorop & het Animisme, t/m 3 juni 2018.

Dordrecht - Dordrechts Museum
078-770 8708 / www.dordrechtmuseum.nl
Jongkind & Vrienden; t/m 27 mei 2018.

Lisse - Museum de Zwarte Tulp
052-417900 / www.museumdezwartetulp.nl

Naar de bollen. Anton L. Koster, schilder van bollenvelden, t/m 29 april 2018.

Nunspeet - Noord-Veluws Museum
0341-250560 / www.noord-veluws-museum.nl
Vrouwen, Uit de kunst! Kunstenaressen op de noordelijke Veluwe 1880-1950, t/m 4 maart 2018.

Steenwijk - Hildo Krop Museum / Villa Rams Woerthe
06 10709326 / www.hildokrop.nl

Hildo Krop: Ontwerpen, schetsen en afgietsels van gips; 2017 – 2018.

Tilburg - Nederlands Textielmuseum
013-5367475 / www.textielmuseum.nl
Ornamentale Patronen | Trijpweefsels van de Amsterdamse School; t/m 4 maart 2018, en 1920s Jazz Age | Fashion & Photographs, t/m 27 mei 2018.

Utrecht - Centraal Museum Utrecht
030-2362362 / www.centraalmuseum.nl
De wereld van Pyke Koch, t/m 18 maart 2018.

www.vvnk.nl
SECRETARIAAT
De Zeven Provinciën |
2253 XT Voorschoten
071 - 576 46 08
secretaris@vvnk.nl
REDACTIE ROND 1900
TEKSTEN
Lieske Tibbe
020- 683 9020
redactie@vvnk.nl

VORMGEVING
Eef de Hilster

webmaster@vvnk.nl

